

Barcode Utrecht

De bevolking van de Nederlandse stad Utrecht zal de komende 20 jaar aanzienlijk groeien. De stad tekende een strategie uit om deze demografische boom op een kwaliteitsvolle manier op te vangen, rekening houdend met tal van andere prangende vraagstukken. Nabijheid is het sleutelwoord in de aanpak.

JOOST VAN FAASSEN [STAD UTRECHT]

Vanwege zijn rijke geschiedenis, centrale ligging, hoogwaardige kenniscluster en groene omgeving willen veel mensen in Utrecht wonen, verblijven en zich vestigen. Als Utrecht een stad voor iedereen wil blijven, is het noodzakelijk de voorspelde groei te omarmen en vorm te geven aan de kwaliteit die daarbij hoort – en dit volgens het credo van de stad: ‘Gezond Stedelijk Leven voor Iedereen’. De prognose is dat Utrecht de komende twintig jaar van 350.000 naar ongeveer 455.000 inwoners zal groeien. Dat vraagt om circa

60.000 woningen, 70.000 bedrijven, een flinke aanvulling op de (maatschappelijke) voorzieningen, een groen- en klimaatopgave en ruimte voor energie en mobiliteit.

Hoe we dit zullen doen, staat in de Ruimtelijke Strategie Utrecht (RSU) 2040, die de koers uitzet voor de gemeentelijke omgevingsvisie. De strategie is geen blauwdruk voor de hele stad, maar geeft vooral de condities weer waarin de stad ontwikkeld zal worden naargelang de vragen die op ons afkomen en volgens het credo van de stad.

Een integrale visie voor de 10 minutenstad van de toekomst

Kwaliteiten koesteren

Deze ontwikkeling vraagt heel wat van de bestaande stad. Utrecht heeft ervoor gekozen om de huidige stad en haar kwaliteiten te koesteren en te versterken. Denk aan de singels, de (historische) landschappen, de wijkstructuren, de parken, de hofjes en de monumenten. Maar evenzeer de diverse bevolkingssamenstelling, de werkmogelijkheden, de bereikbaarheid en het brede onderwijsaanbod. De menselijke maat in een verstedelijkte omgeving met andere woorden. Met de RSU 2040 wil de gemeente deze kwaliteiten dus niet onder druk zetten, maar benutten en versterken als identiteitsdragers die de oude en nieuwe stad met elkaar verbinden. De rol en de toegankelijkheid van de openbare en publieke ruimte wordt daarbij belangrijker dan ooit. Door de verdichtingsopgave zullen er in 2040 in Utrecht meer mensen op dezelfde plek zijn. Om een gezonde woon- en werkomgeving te creëren, is voldoende openbare en publieke ruimte nodig voor ontmoeting, ontspanning en verplaatsing, maar ook voor de energietransitie en het veranderende klimaat. Utrecht heeft ervoor gekozen om de voordelen van de (maatschappelijke en ruimtelijke) investeringen in een welbepaalde volgorde te ontwikkelen: 1) binnenstedelijke verdichting rondom knooppunten, 2) verdichting bij knooppunten aan de rand van de stad en in de bestaande stad (waarbij openbare ruimte en groen ontzien worden) en 3) verdichting buiten de stad (figuur 1, 2 en 3).

Een gezonde stad voor iedereen

Stadsontwikkeling is niet alleen het stapelen van stenen en het toevoegen van wegen, maar richt zich op alles wat inwoners aantreffen als zij over straat lopen: park, winkel, station, fietsenmaker, crèche, werk en school. Deze (en andere) onderdelen die de stad aantrekkelijk maken, hebben ruimte nodig. Om deze ruimte te vragen in beeld te brengen, introduceert de gemeente de Utrechtse barcode voor Gezond Stedelijk Leven voor Iedereen (figuur 4). Deze methodiek geeft schematisch weer wat de ruimte-vraag is voor de stad. Het is de optelsom van alle (programma) elementen die de stad vormen: groen, wonen, werken, maatschappelijke voorzieningen, sport, energie, water en infrastructuur.

De barcode is per functie opgebouwd uit normen, gebaseerd op het bestaande beleid (zowel ruimtelijk, economisch als sociaal), aangevuld met trends en ontwikkelingen. Deze elementen staan in directe afhankelijkheid van elkaar. Meer van het een, betekent vaak ook meer van het ander. Zo betekenen meer woningen dat er ook meer banen en meer groen moeten komen in de bestaande stad en de nieuwe knopen. De barcode toont in één oogopslag de

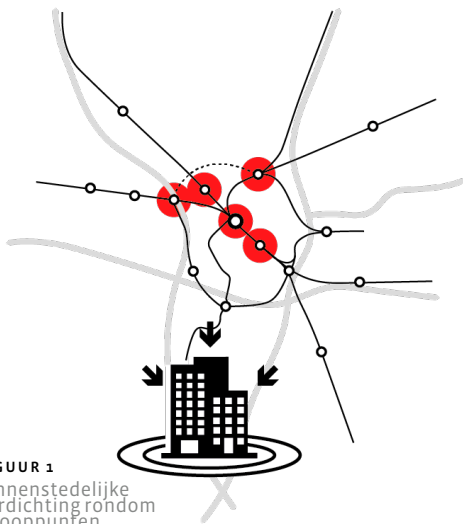
onderlinge verhoudingen tussen deze verschillende elementen. Het voorkomt dat de bouw van nieuwe woningen en de komst van nieuwe bewoners een schaarste teweeg zouden brengen van bijvoorbeeld scholen, groen of arbeidsplaatsen. Daarmee blijft de stad toegankelijk en leefbaar voor iedereen. De barcode is kwantitatief en zowel op wijk- als op stadsniveau toepasbaar. Door dit te koppelen aan de kwaliteiten van de stad, kan het gesprek over de stad zowel kwantitatief als kwalitatief worden gevoerd.

Wanneer de ruimte monofunctioneel gebruikt wordt, gaan die ambities knellen. De barcode maakt daarom slim gebruik van de beschikbare ruimte door die multifunctioneel te benaderen in ruimte, tijd, gebruik en nabijheid. Dit is niet alleen ruimte-efficiënt, maar kan ook zorgen voor meer kwaliteit omdat er kruisbestuivingen ontstaan tussen verschillende functies.

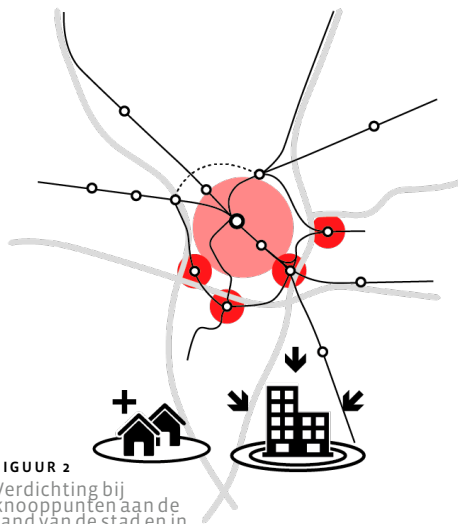
Naast de barcode – die de kwantitatieve opgave weergeeft – zijn er twee andere methodieken ontwikkeld om de reikwijdte van de mogelijkheden te bestuderen: de pixelstudies en de 3D-tegels. De eerste methodiek brengt door middel van hectarepixels grote ruimteclaims op stedelijk niveau in beeld, terwijl de 3D-tegels weergeven hoe dat er op buurtniveau in kwalitatief opzicht kan uitzien (kleine ruimteclaims) voor verschillende woonmilieus en dichtheden. De 3D-tegels zijn opgebouwd uit twee niveaus: die van de publieke ruimte en die van (semi-) privé-bebouwde ruimte. Met referentiebeelden van bestaande ontwikkelingen wordt weergegeven welke ontwikkelingen bepaalde dichtheden kunnen teweegbrengen. Welke elementen kunnen in goede samenhang worden ontwikkeld op de (beperkte) ruimte? Welke opgaven horen bij ondergrond, klimaat, infrastructuur etc.? Maar ook: wat kunnen de verschijningsvormen van de bebouwing zijn en welke kwaliteiten worden daarmee aan de stad toegevoegd?

Utrecht: de 10 minutenstad

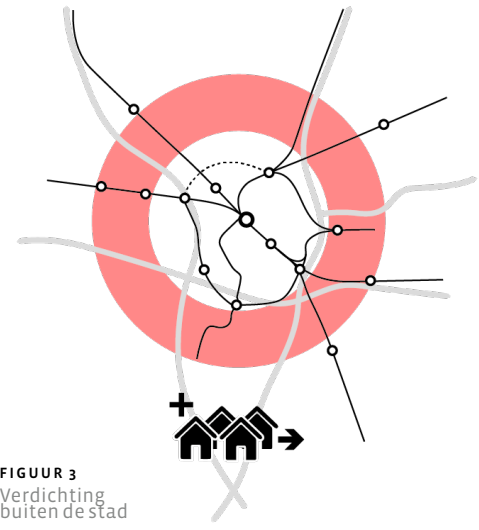
Met de prognoses voor 2040 is de vraag naar ruimte in de stad groter dan de beschikbaarheid. Dat vraagt om keuzes, focus en slimmer omgaan met de ruimte. Menging van functies levert niet alleen ruimtewinst op, maar ook meer kwaliteit en levendigheid. Sport, cultuurhistorie, stadslandbouw en recreatie kunnen bijvoorbeeld prima samengaan, net als werken, wonen, energie, groen en recreatie – daardoor is er meer mogelijkheid tot interactie. Minder barrières in de stad betekent kortere reisafstanden, waardoor de druk op en in de stad ook afneemt. Om dit te bereiken zijn een integrale visie en een samenhangende aanpak en afstemming nodig. Het antwoord daarop is de 10 minutenstad.

FIGUUR 1
Binnenstedelijke
verdichting rondom
knooppunten

FIGUUR 2
Verdichting bij
knooppunten aan de
rand van de stad en in
de bestaande stad

FIGUUR 3
Verdichting
buiten de stad

De kracht van Utrecht nu – en ook straks – is de relatief korte afstand voor het dagelijks gebruik van de stad en het omliggende landschap. De inzet van de RSU 2040 is dat de belangrijkste dagelijkse activiteiten binnen tien minuten plaatsvinden en bereikbaar zijn vanuit de woon- en werkomgeving. Het dichtbij organiseren van de dagelijkse behoeften van de Utrechters is de ruimtelijke bijdrage aan 'gezond stedelijk leven voor iedereen'.

De gemeente zet de binnenstedelijke groei van Utrecht in om de bestaande stad te versterken. Dat gaat verder dan het bouwen van woningen. Door te kiezen voor nabijheid kijkt de gemeente bij de toekomstige verstedelijking integraal naar woonlocaties, dagelijkse bestemmingen (voorzieningen, groen, bedrijven, kantoren en winkels) en de routes ertussenin. De gemeente zorgt voor een fijnmazig, divers, aantrekkelijk en robuust routenetwerk voor wandelaars, fietsers en reizigers per openbaar vervoer.

Nieuwe stedelijke knooppunten

Om de gewenste nabijheid te bereiken, kiest de gemeente ervoor om de stedelijke groei over meerdere plekken in de stad te verdelen. Op deze plekken wordt een mix toegevoegd van wonen, werken, voorzieningen en groen. Hierdoor maakt Utrecht een transitie door van een stad waar alles op het centrum is gericht naar een stad met meerdere centra (figuur 5 en 6). We behouden en versterken dus niet alleen de bestaande stad en haar kwaliteiten, maar voegen er ook nog een nieuwe (kwalitatieve) laag aan toe.

Op deze stedelijke knooppunten komen veel functies samen. De nieuwe knooppunten zijn gekoppeld aan een hoogwaardig mobiliteitsnetwerk en een groenblauw raamwerk die als ruimtelijke structuurdragers randvoorwaarden zijn voor de ontwikkeling van de stad. De ontwikkeling van deze nieuwe knooppunten is stevig verbonden met de barcode. De nieuwe identiteiten borduren ook voort op het algemene stadsdenken, waarbij diversiteit en onderscheidenheid vooropstaan. De knooppunten zorgen ervoor dat de bestaande stad door de groei niet onevenwichtig onder druk komt te staan. Hierdoor ontstaat er ook een nieuw stadssilhouet waarbij de bestaande stad herkenbaar blijft en de nieuwe laag de stad een nieuw gezicht geeft.

Zes stadsprofielen

Om de 10 minutenstad invulling te geven, heeft Utrecht zes stadsprofielen ontworpen, met 2040 als tijdshorizon.

1 | De groene stad Utrecht kiest voor verdichten en vergroenen in balans. Het landschap vormt de basis als raamwerk/onderlegger voor de verstedelijking.

2 | De verbonden stad In een stad waar alles dichtbij is, zijn verbindingen cruciaal, zowel sociaal, mentaal als fysiek en op alle schalen van de stad.

3 | De compacte stad De gemeente kiest ervoor de groei allereerst zoveel mogelijk in de bestaande stad op te vangen en genereert daarom middelen om een kwalitatieve impuls te geven aan de openbare ruimte, voorzieningen en infrastructuur in de bestaande wijken.

4 | De inclusieve stad De nabije stad is er voor iedereen. Een inclusieve stad betekent dat de gemeente bij de verstedelijking niet alleen handelt in het belang van sociaaleconomische waarde, groei en efficiëntie, maar ook van maatschappelijke en culturele ontwikkeling, innovatie, creativiteit en zorg.

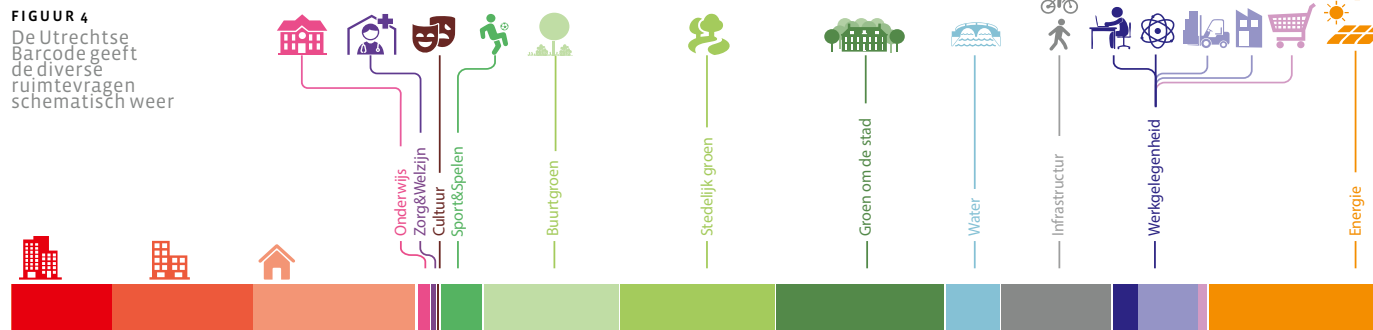
5 | De toekomstbestendige stad Keuzes van nu moeten in de toekomst van waarde zijn. Een robuuste ruimtelijke structuur helpt daarbij.

6 | De vertraagde stad Een gezonde stad maakt naast dynamische plekken met reuring ook ruimte voor plekken om tot rust te komen. Utrecht heeft dus niet alleen levendige centra en buurtkernen, maar ook voldoende plekken waar mensen even in de luwte kunnen zijn.

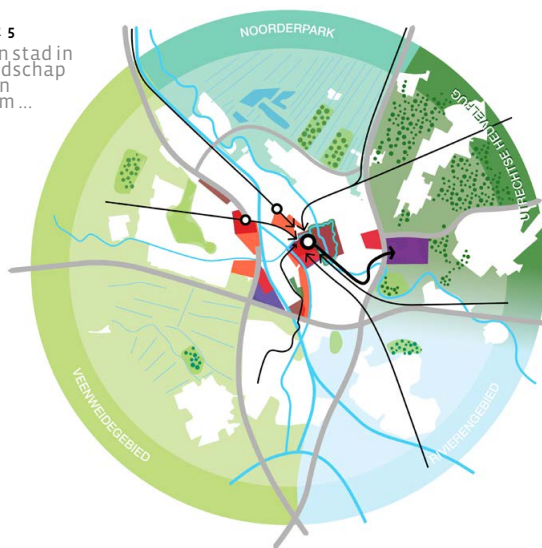
Fasering en investeringsstrategie

Middels een uitgebreide fasering worden de grote ingrepen in tijdseenheden en stadsbreed uiteengezet, gekoppeld aan het programma van de barcode door de tijd heen. Er is ruimte voorzien om afslagen te kunnen nemen in de ontwikkeling, afhankelijk van het momentum en de gemaakte keuzes. De investe-

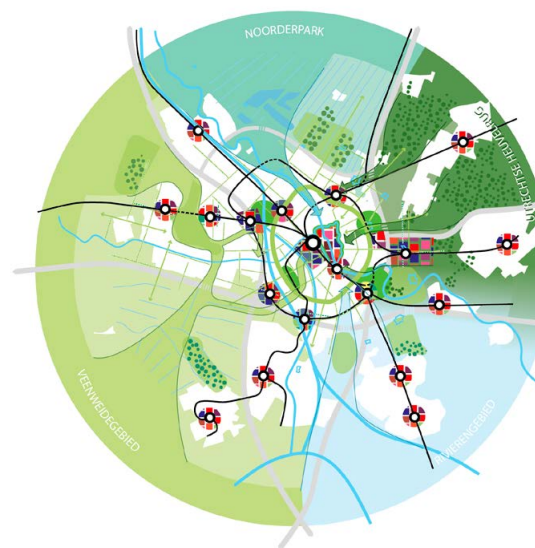
FIGUUR 4
De Utrechtse Barcode geeft de diverse ruimtevragen schematisch weer

FIGUUR 5
Van een stad in het landschap met één centrum ...

FIGUUR 6
... naar een landschap in de stad met meerdere centra

ringsstrategie is geen begroting, maar een investeringsopgave die verder wordt ingekleurd naarmate de realisatie van de ambities dichterbij komt. Ze is eveneens gekoppeld aan alle eenheden van de barcode.

De investeringsstrategie bestaat uit investeringsprincipes (uitgangspunten voor een haalbare en betaalbare RSU 2040), een investeringsopgave (een ruwe kostenraming) en dekkingsbronnen. Dat laatste zijn financiële instrumenten die de gemeente kan en wil inzetten om tot een haalbare en betaalbare investeringsopgave te komen én benodigde bijdragen vanuit het Rijk en andere overheden.

De investeringsstrategie gaat uit van het principe dat een gebalanceerde groei tot een hogere en complexere bestuursopgave leidt, maar tegelijk ook rendementskansen biedt. Een ander principe is dat een integrale investeringsagenda vraagt om vroegtijdige, integrale afwegingen.

Waarom is het bijzonder?

Wat de RSU zo bijzonder maakt, is dat het verstedelijkingsvraagstuk in volle breedte wordt beantwoord. Het geeft richting en conditioneert. Niet alleen in de visie, maar ook in de programmering en de ruimtelijke principes. Dit alles gekoppeld aan een faseringsplan en een investeringsstrategie. Door het introduceren van de barcode is inzichtelijk gemaakt wat de opgave is en wat dat vraagt van stad en regio. Als voorbeeld: op basis van de

barcode wordt zichtbaar dat 10.000 extra woningen circa 180-220 hectare extra ruimtevraag met zich meebrengen voor andere functies, zoals groen, werklocaties, infrastructuur, energie, etc. Door op deze manier naar de ruimte te kijken, wordt voorkomen dat extra woningbouw zorgt voor te hoge druk op bijvoorbeeld scholen of groenvoorzieningen.

Er vindt ook een paradigmashift plaats door een laag aan de stad toe te voegen waarbij de bestaande stad niet alleen onaangetast blijft, maar net wordt versterkt waar het kan en moet. Vraagstukken rond klimaat, gezondheid, inclusiviteit vragen een andere aanpak. Niet alleen in de ruimteverdeling, maar ook in de investerings- en realisatiestrategie. Door al deze elementen naar waarde te schatten en tegelijk aan elkaar te koppelen, wordt een enorme winst geboekt in kwaliteit en kwantiteit. Het genereert een stad die divers is.

Met deze aanpak worden ook alle partijen die aan de ontwikkeling van de stad werken gedwongen om na te denken over de integrale stadsontwikkeling. Dus niet enkel over een beperkt grondgebied. Omdat soms elementen van de barcode niet passen, word je gedwongen verder te kijken. Het is belangrijk om hierover goed met elkaar te blijven communiceren. Daarom zijn er een twaalftal principes geformuleerd die zowel voor een gebied als voor de stad afwegingen kunnen maken en laten zien waar eventueel nog opgaves liggen. Zonder daarbij al te dwingend te willen zijn. Er moet immers opening blijven voor ontwikkeling, innovatie en gesprek.